

1997/8

DUDÁS JÓZSEF

Az 1956-os forradalom mindmáig talán legvitatottabb személyisége *Dudás József*. Közeli ismerősei, hívei, munkatársai még a szuperlatívuszokkal sem fukarkodtak, az értelmiség nagy része és több forradalmi vezető viszont demagógnak, szélsőségesnek, zavaros fejű kalandornak, illetőleg ellenforradalmárnak, gátlástalan karrieristának, sőt nemritkán fasisztának minősítette. Ki volt hát ő, milyen szerepet játszott a forradalomban?

Dudás József 1912-ben egy marosvásárhelyi munkáscsaládban született. A Román Kommunista Párt tagjaként több ízben letartóztatták, 1934–39 között raboskodott is. 1940-ben Budapestre költözött és gépészmérnöki tanulmányokat folytatott, miközben részt vett az antifasiszta mozgalomban. Kapcsolatba lépett *Rajk László*-val, *Kállai Gyulával*, *Tildy Zoltánnal* is. Részt vett az 1944. szeptember 22-ei moszkvai fegyverszüneti tárgyaláson. A Magyar Nemzeti Felszabadító Bizottság tagjává választották. Mivel a Demény–Weissshaus-frakcióhoz kapcsolódott, az MKP elutasította a felvételét. 1946-ban belépett az FKGP-ba. Többször internálták, 1951-ben a román államvédelem kérésére kiadták, hogy állítólagos besúgó tevékenységét vizsgálják, de bizonyítékok hiányában 1954-ben visszaadták Magyarországnak. 1956-ig nem politizált.

Október 23-án részt vett a tüntetéseken, de ezután napokig ki sem mozdult hűvösvölgyi lakásából, csak otthonában töprengett az eseményeken. 27-én ment be először a városba, s körülnézett a Széna téren és környékén. A Margit hídnál látta, hogy a tömeg fenyegetően körülvette *Veres Péter* író-politikust, mivel többen felelőssé tették a sztálinista rendszer bűneiért. Dudás mindenkit túlkialvá Veres védelmére kelt, majd röviden beszélt saját múltjáról, kiemelve, hogy évekig politikai fogoly volt. Azután kifejtette, miként valósíthatók meg a forradalom céljai, azt hangsúlyozva, hogy a forradalmat a tétovázó kormány helyett egy olyan új irányító szervre kell bízni, amely a nép akaratát testesíti meg.

Szónoklatával – amely a legkevésbé sem nélkülözte a „függetlenségi”, „demokratikus”, „nemzeti” jelszavakat és a heves gesztikulációt – osztatlan elismerést vívott ki magának. Az ujjongó tömeg a Széna térre kísérte, ahol nagyobb publikum előtt szónokolhatott. Mivel elsősorban politikai ambíciói voltak, még hívásra sem állt be a felkelők közé, de hangsúlyozta, hogy számít a támogatásukra. Másnap ugyancsak a Széna téren (ahol már híre ment, hogy a vezetésre alkalmas tegnapi szónok „újra fellép”) óriási tömeg előtt egy alaposan átgondolt beszédet tartott. Végül felszólította az ünneplő tömeget, hogy 29-ére válasszon ki soraiból száz főt, akikből – és más jelöltekből – a II. kerületi tanács épületében „népfrontos” jelleggel meg is alakították a Magyar Nemzeti Forradalmi Bizottmányt (MNFB), amelynek elnöke Dudás lett.

Dudás erre a gyűlésre – amelynek fegyveres biztosítását ő maga szervezte meg, részint a Bem laktanya katonáiból, részint a Széna téri felkelőcsoportból – megírta 25 pontos programját. Ebben kö-

vetelte a szovjetek azonnali kivonulását; ideiglenes kormány felállítását a szabadságharcosok vezetőiből, a MNFB tagjaiból és olyan, általa hitelesnek tartott politikusokból, mint *Nagy Imre*, *Kádár János* és a kispazda *Kovács Béla* (mivel a 27-ei kormányátalakítás után is több sztálinista politikus maradt a kabinetben); az ÁVH felosztatását, a felkelők részvételét a rend fenntartásában (hogy bárki ellen felléphessenek a szabadság védelmében); továbbá diákszervezet és munkás-paraszt-katonai tanácsok létrehozását (tagjaikat az MNFB-be delegálnák és részt vennének az alkotmány kidolgozásában); sztrájkjogot, a szakszervezeti vezetők megválasztását; teljes lelkiismereti, vallás-, sajtó- és gyülekezési szabadságot; többpártrendszert, szabad be- és kiutazást; *Mindszenty* bíboros szabadon bocsátását. Külpolitikai követelései között szerepelt a Varsói Szerződés felmondása, Magyarország osztrák mintájú semlegessége, valamint az, hogy a Biztonsági Tanács ismerje el az MNFB-t a forradalom csúciszerveként és a szabadságharcosokat hadviselő félként, s küldjön anyagi, sőt szükség esetén katonai segítséget Magyarországnak. Bejelentette, hogy e tervezetet elküldik az ENSZ valamennyi tagállamának és a magyar politikai vezetőknek.

Közéttették az MNFB felhívását is: az országszerte működő forradalmi bizottságok, tanácsok november 1-jén a Sportcsarnokban kizárólag tiszta múltú delegáltakkal – akik sem a Horthy-rendszer „népellenes politikájában, sem a Rákosi–Gerő-klikk uralma alatt nem álltak a szabadság és a haladás, a nép érdekeit elnyomók oldalán” – hozzanak létre egy központi szervezetet.

Ez idáig Dudás remekül kamatoztatta politikai tapasztalatait: érzékelte az össztársadalmi mértékű népmozgalmat, és a tömeget igen rövid idő alatt maga mögé állította, mert megjelenítette számukra az energikus, rátermett vezető imázsát. A forradalom idején csak ő foglalta össze az utca követeléseit, de ezeken túlmenően az egész társadalom számára általános programot kínált. Radikalitása – amely távolról sem volt szélsőséges – ekkor még a Nagy Imrét támogatók nagyobb részének is imponált. Dudás realitásérzékét dicséri, hogy 25 pontjának több eleme – többpártrendszer, koalíciós kormány, nemzetőrség (ehelyett ugyan más szót használt), semlegesség – a következő napokban a kormány programjának részévé vált. Villámgyors sikere azonban felébresztette benne a küldetésstudatot, és hatalmi ambíciói is egyre nőttek. Mindenekelőtt a forradalmi fegyveres erőket akarta irányítása alá vonni, és mivel a Széna téri felkelők körében már osztatlan népszerűséget élvezett, azt hitte, hogy könnyen elérheti ezt a célját.

Néhány fős fegyveres kíséretével – köztük a későbbiekben fontos szerepet játszó *Kovács András*sal és *Marton Györggyel* – Pestre, a *Szabad Nép* székházához ment, hogy programját és a felhívást kinyomtassa. A Szikra Lapnyomdát Dudás könnyedén birtokba vette, s *Magyar Függetlenség* címmel új lapot indított, amelynek szerkesztésében több ismert újságíró is részt vett. Többen jelentek és segítettek Dudás volt fogolytársai közül is (*Jónás Pál*,

Gábori György, Egri György, Zimányi Tibor, Benkő Zoltán). Dudás főleg a vezércikkekre és a MNFB „irányvonalának” megtartására ügyelt, s mindig ellenőrizte a kinyomtatandó számok kefelevonatait. Az 50–100 ezres példányban megjelentő *Magyar Függetlenség* volt az egyetlen olyan újság, amely határozottan szemben állt a kormánnyal: kifogásolta annak összetételét és határozatlanságát. Ugyanakkor Dudás hozzájárult ahhoz, hogy az általa ellenőrzött épületben más orgánumokat is kinyomtassanak: „szabadság lesz, minden pártnak lesz helye”.

Mindezek a fejlemények Dudást a forradalom egyik kiemelten fontos szereplőjévé tették. Egy forradalmi szervezet elnöke volt, s kb. százfős fegyveres bázissal, független sajtóval, önálló programmal rendelkezett. Ekkor már a politikai vezetés is úgy érezte, hogy tárgyalóasztalhoz kell ülni vele. Az előző napon Dudás tett egy sikertelen tárgyalási kísérletet, ám mivel akkor még jelentősége nem volt nagyobb a többi forradalmi szervezet vezetőinél, nem fogadták. A találkozó az értelmiségi Forradalmi Bizottság közvetítésével jött létre. Dudást október 30-án délután Nagy Imre fogadta a Parlamentben.

A miniszterelnök elmondta a kabinet legfőbb céljait, és kifejezte örömét, hogy tisztázhatják nézetkülönbségeiket, mivel azonban az MNFB nem ismeri el a kormányt, hátráltatja a kibontakozást. Dudás főleg a társutasok (Tildy, *Bognár*) kormányzati szerepét nehezményezte, mivel gátlástalan karrieristáknak tartotta őket, de a rákosista politikusok menesztését is fontosnak ítélte. Ezután kifejtette, hogy a felkelőknek nincs kifogásuk a kommunista politikusok közül Nagy Imre, *Losonczy Géza* és Kádár János személye ellen, de kapjanak tárcát a demokratikus pártok képviselői is, paritásos alapon. Nagy Imre helytelenítette azt a gyakorlatot, hogy egyesek minden vitás kérdés a tömegek elé akarnak vinni, hiszen a kialakuló kedvező folyamat megtöri a megújuló nézeteltérésekkel, amelyek feleslegesen megingatják a közvélemény nyugalmát. Dudás bírálta a kormányt a tétovázása miatt. Sürgette a szovjetek kivonulását, követelte a Varsói Szerződésből való kilépést és a semlegesség kinyilvánítását. Ezután az egyik kísérője belügyminiszternek javasolta Dudást, akinek a szemtanúk szerint tetszett ez az elgondolás. Nagy azzal hárította el a választ, hogy a teljes kabinet hozzájárulása nélkül nem dönthet.

Az MNFB elnöke e tárgyalással elérte forradalmi pályájának csúcspontját. A találkozóról a rádió és a napilapok is tudósítottak. (A miniszterelnök semmilyen más forradalmi vezetővel nem folytatott hasonló megbeszélést.) A gyors siker mögött azonban már érelődött a későbbi kudarc. Az értelmiségi Forradalmi Bizottság vezetői lényegében semmiben nem értettek egyet vele, a legjobb esetben is „jóindulatú, de politikailag meglehetősen zavaros” embernek vélték. Agresszívnek találták, és gyakori képzavarai kedvezőtlen asszociációkat ébresztettek bennük. Kérésére sem voltak hajlandók elismerni őt a felkelők főparancsnokának.

Ennek ellenére Dudás már a felkelés politikai és fegyveres vezetőjének érezte magát, és ennek megfelelően viselkedett. Pedig az október 31-ei Kilián laktanyabeli forradalmi karhatalmi bizottsági gyűlésen – ahová Dudás csak a megbízottját küldte –, *Maléter Pál*, a későbbi honvédelmi miniszter együttműködésre képtelen magatartásáért elmarasztalta őt, és a nagyrészt katonákból, felkelőkből álló hallgatóság érezhetően egyetértett vele.

A következő napokban tovább folytatódott Dudás elszigetelődése: csoportját nem volt hajlandó a megalakult Nemzetőr-parancsnokság kötelékébe állítani. Saját kezű aláírásával ellátott igazolványokat terjesztett a *Szabad Nép* székházának felkelőin kívül a budai fegyveresek körében is. Nem mutatott semmilyen együttműködési hajlandóságot a környező felkelőcsoportok vezetőivel. Jóval idősebb volt náluk, és gazdag politikai tapasztalatai birtokában valószínűleg úgy érezte, hogy minden további nélkül engedelmességgel tartoznak neki.

Lapjának, a *Magyar Függetlenségnek* *Benjámín László* elleni október 31-ei támadása miatt – a cikkíró Nagy Imre híveit uszító

hangon azonosította a sztálinistákkal – Dudás az értelmiség nagy részének szemében jóvátehetetlenül ellenszenvessé vált. De elmaradt az MNFB szervezeteinek kiépülése és a bizottmányok október 29-én beharangozott kongresszusa is, tehát a korábbi sikereket minden igyekezete ellenére sem tudta kiaknázni.

A legnagyobb presztízsvesztéséget november 2-án szenvedte el, amikor többszörös félreértés következtében a II. kerületi felkelők a helyi MNFB utasítására súlyos anyagi kárt okozva megtámadták a Külügyminisztériumot és inzultálták a tisztviselőket. Mindezt – szintén tévedésből – őt okolták, és Nagy Imre elrendelte a letartóztatását. Noha a baklövés a vétkesekkel való szembesítéskor kiderült, és szabadon engedték, ez az incidens sokat ártott a hírnevének, csakúgy, mint az a híresztelés, hogy embereivel kifosztotta a Nemzeti Bankot. Erre pedig az szolgáltatott alapot, hogy Dudás írásban fordult a Nemzeti Bankhoz: sürgős szervezeti kiadások fedezésére 500 000 forintot utaljanak ki megbízottainak. (A későbbiekben Dudás nyakába varrták a Köztársaság téri párház ostromában való részvételt, a Corvin és Verseny Áruház kirablását, a Vöröskereszt-pénzadomány elutaljonítását, a belvárosi telefonközpont elfoglalását, ÁVH-sok és kommunista pártfunkcionáriusok meghurcolását.)

November 2-án csoportjának legbefolyásosabb fegyvereseivel, mindenekelőtt Kovács András parancsnokkal, korábbi szárnysegédjével is kiéleződött a konfliktusa. Az ellentétek már a székház birtokbavétele után elkezdődtek. Mialatt Dudás a lapszerkesztéssel, programjával volt elfoglalva, Kovács és Marton György megkezdtek az épület biztosításának megszervezését. Dudás parancsokat osztogatva többször igyekezett ebbe beavatkozni (pedig nem értett a katonai dolgokhoz), ám a fegyveresek vezetői ezt a leghatározottabban elutasították („*Dudáskám, te foglalkozz a politikáddal, mi majd foglalkozunk a rendcsinálással!*”). Létrehoztak egy ún. „fejvadász” osztagot is, amely – Dudás tiltakozása ellenére – ÁVH-sokat, funkcionáriusokat kutatott fel és vetett fogságba. Dudás nem tudott belenyugodni befolyása elvesztésébe. Indítványára Kovácsot sikerült csellet a Fő utcai börtönbe csalni, de hamarosan szabadon engedték.

Másnap, november 3-án a főkapitányságon tartott nemzetőrségi értekezleten szinte maradéktalanul kiközösítették a lehetőségeit még mindig messzemenően túlértékelő Dudást: a Széna téri felkelőküldötteken kívül mindenki megtagadta vele a további együttműködés minden formáját. Határozatot is hoztak, hogy a „nemzeti bizottmányos” igazolvánnyal rendelkezőktől el fogják venni a fegyvert. Dudást saját fegyveresei azonnal leváltották, és Kovács András ígéretet tett arra, hogy csoportja elfogadja a Nemzetőr-parancsnokság irányítását.

Ezen a délutánon néhány kísérőjével együtt ismét letartóztatták Dudást, ezúttal Maléter parancsára a Zrínyi Akadémián. Az intézmény parancsnoka, *Marton András* azonban nem sokára szabadon engedte, mivel indokolatlannak találta a fogva tartást. Ekkor Dudás tőle is segítséget kért a renitensek ellen. Csak Kovács Andrást és Marton Györgyöt kívánta eltávolítani ahhoz, hogy a többiek ismét vezetőjüknek ismerjék el. (Cserében segítséget ígért Mártonnak a székházban készíthető új kormánylap számára.) A tiszt a kérést nem teljesítette, de menedéket nyújtott. Dudás csak lapjának kefelevonat-ellenőrzésére tért vissza, a „lázdók” ezt nem akadályozták meg.

November 4-én hajnalban, a szovjet támadás láttán ismét visszavált a székházba. Először egyetértett a harcosok buzgalomával, de miután konzultált *Kopácsi Sándor* rendőrfőkapitánnyal, értelmetlen vérontásnak tartotta az ellenállást, és utasítást adott a fegyverletételre. Emiatt heves vitába keveredett Kovács András parancsnokkal. Ismét bebizonyosodott, hogy Dudás elvesztette befolyását csoportja fölött. Elhagyta a csoportot, és a közeli MÁV-székházba ment. A harcok szünetében Kovácsék – a szovjet fogságot megakadályozandó – visszahozták és biztosították arról, hogy felügyeletük alatt folytathatja korábbi tevékenységét (lapszerkesztés, politizálás), de ellenszegülés esetén „a legrosszabbra” számíthat.

A harcok közben a szovjet harckocsik szétlőtték az épületet, Dudás november 5-én légnyomást kapott és a lábán is megsebesült, ezért kórházban kezelték. November 8-án, amikor felépült, még figyelmeztetésre sem volt hajlandó kimenekülni az országból, pedig városszerte beszéltek Dudás „banditizmusáról”, és ezt nyilatkozataiban Kádár János alaposan ki is aknázza. Ezeket az állításokat Dudás a Kádárnak írt levelében cáfolta, és felajánlotta az együttműködését. Utalt arra, ami közös volt bennük (antifasiszta múlt és a börtönévek *Rákosi* alatt), valamint arra is, hogy a forradalom idején segítette a *Népszabadság* megjelenését.

A „kettős hatalom” idején – amikor a kommunisták rendkívül csekély támogatottságuk miatt kénytelenek voltak tárgyalásokba bocsátkozni más politikai erőkkel – Dudás még mindig a „forradalmi vezér” szerepében érezte magát, pedig ekkor már úgyszólván senki sem állt mellette: legjobb barátai és hívei ebben az időben már elhagyták az országot. Megbízott a Magyar Szocialista Munkáspárt vezetőjében, valószínűleg azt gondolta, hogy Kádár János országlásával – ha nem is forradalmi eszközökkel – folytatódni fog a desztalinizációs folyamat. Így önként sétált be a kelep-

cébe: elfogadta Kádár november 21-ei parlamenti meghívását (a munkástanácsok képviselőivel együtt). Az épületben tartózkodó szovjet elhárítótisztek megérkezése után azonnal letartóztatták.

Dudást 1957 januárjában *Szabó Jánossal*, a Széna téri felkelők parancsnokával együtt állították bíróság elé. A Legfelsőbb Bíróság Katonai Kollégiumának különtanácsa *Ledényi Ferenc* hadbíró elnökletével január 14-én, a fellebbezés lehetősége nélkül, mindkettőjüket halálra ítélte. Ez politikai döntés volt: az SZKP Elnökségének küldöttsége – és ennél fogva a magyar pártvezetés – már 1956. november 30-án határozott a forradalom néhány vezetője, köztük Dudás sorsáról. A kegyelmi kérvényt elutasították, és január 19-én végrehajtották az ítéletet. Lényegében ezzel indult be a kádárista megtorlógépezet.

Dudás József személyisége és az 1956-os forradalomban játszott szerepe – ahogy ez a fentiekből is kitűnik – meglehetősen ellentmondásos, értékelésére majd egész életpályájának részletes kutatása és feldolgozása után kerülhet sor.